

Streszczenie

Niniejsza dysertacja opisuje, kategoryzuje i ocenia skuteczność „prowokatorów empatii”, czyli narzędzi literackich i filmowych stosowanych do budowania więzi z postaciami. Owe techniki zostały zaczerpnięte z prac teoretycznych oraz podręczników powieściopisarskich i scenopisarskich. Poddane zostają one weryfikacji na podstawie danych pozyskanych z dwóch badań ankietowych.

Ocena skuteczności prowokatorów empatii wymagała, by rozpatrzyć je w ramach konkretnych strategii. Dlatego na podstawie zebranych danych podjęta została próba utworzenia zarysów więzi odbiorców z protagonistami powieści Patricii Highsmith „Utalentowany pan Ripley” (1955) oraz jej adaptacji autorstwa Anthony’ego Minghelli (1999). Opisy poszczególnych prowokatorów są dodatkowo opatrzone przykładami z twórczości między innymi Marcela Prousta, Akiry Kurosawy czy Stevena Spielberga.

Rozdział pierwszy porządkuje prowokatory empatii wedle czterech aspektów: motywacyjnego, afektywnego, percepcyjnego i epistemicznego, objaśniając splot terminologiczny pojęć takich jak empatia, sympatia oraz identyfikacja z postacią. Rozdział drugi opisuje prowokatory stosowane do budowania więzi w aspekcie motywacyjnym. Przedstawia między innymi techniki takie jak „ukierunkowanie na cel” Carla Plantingi. Rozdział trzeci dotyczy się prowokatorów budujących więź afektywną. Należą do nich schematy Karla Iglesiasa nazywane „demonstracją cnoty” i „niezasłużonym nieszczęściem”, które są rozpatrywane z perspektywy pojęcia dramatu podmiotowego i obiektywnego Franciszka Daniela. Ponadto opisuje on zabiegi filmowe nazywane „scenami empatii” przez Margrethe Bruun Vaage oraz „znacznikami przeżycia” przez Grega Smitha.

Rozdział czwarty opisuje prowokatory aspektów percepcyjnego i epistemicznego. Narzędzia te promują dopasowanie się odbiorcy do poznawczej perspektywy postaci. Zaliczają się do nich „symulacje percepcji czasu” oraz „manipulacje chronologii”, takie jak retrospekcje, czy „wybiegi w przyszłość”. Idea „wglądu wewnątrz postaci” Wayne’a Booth’a odnosi się do form narracji, które umożliwiają odbiorcy dostęp do myśli i stanów psychicznych postaci. W jej skład wchodzi techniki, takie jak mowa pozornie zależna czy implikatura narracyjna.

Rozdziały piąty i szósty są poświęcone analizom strategii w utworach Patricii Highsmith i Anthony'ego Minghelli. Jako punkt odniesienia służą dane zebrane z wspomnianych badań ankietowych, które tworzą obraz więzi odbiorców z bohaterem ewoluujących w trakcie przebiegu akcji obu utworów. Poza konsekwentnym stosowaniem mowy pozornie zależnej i projekcji oraz prowokatora aspektu epistemicznego Highsmith umożliwia czytelnikom utworzenie więzi w aspektach epistemicznym i percepcyjnym, synchronizując ich poznawczą optykę z perspektywą introspekcyjną protagonisty. Strategia Minghelli sprowadza się do próby zbudowania więzi na podstawie identyfikacji odbiorcy z bohaterem.

W rozdziale siódmym podjęto próbę analizy porównawczej obu strategii. Dla podtrzymania więzi czytelników z bohaterem Highsmith stosuje subiektywną narrację. Jej strategia opiera się przede wszystkim na więzi empatycznej. Minghella z kolei usiłuje wzbudzić sympatię dla swojego protagonisty. Stosuje bardziej obiektywną narrację, opierając się na wspomnianych prowokatorach, „demonstracji cnoty” i „niezasłużonego nieszczęścia”. Zabiegi te skutkują przełożeniem na pierwszy plan romantycznych dążeń bohatera, tym samym przesłaniając odbiorcy jego pragnienie, jakim jest przynależność do rodziny, co utrudnia utworzenie więzi w aspekcie motywacyjnym.

Summary

This study aims to describe, categorize, and assess the effectiveness of what I call “empathy facilitators.” By this term, I refer to various textual/visual cues and techniques that promote empathic and occasionally sympathetic engagements with literary and film characters. I source the facilitators from multiple literary, film, and storytelling theorists’ works as well as creative writing manuals written by novelists and screenwriters. I verify theoretical assumptions with empirical data from published research and my own two limited survey studies. The latter monitors audiences’ immediate reactions to engagement strategies in Patricia Highsmith’s novel *The Talented Mr. Ripley* (1955) and Anthony Minghella’s adaptation by that same title (1999). I often supplement facilitator descriptions with samplings from outside of the primary sources citing the work of such storytellers as Marcel Proust, Akira Kurosawa, or Steven Spielberg.

Chapter One outlines the methodological framework used to categorize empathy facilitators into four aspectual categories: motivational, affective, perceptual, and epistemic. It elucidates the terminological tangling of notions such as empathy, sympathy, and sympathetic identification. Chapter Two describes procedures that promote a motivational alignment. The discussed facilitators include Carl Plantinga’s character goal orientation and pursuit (2009). Chapter Three describes the facilitators that appeal to the affective aspect of empathy. These include Karl Iglesias’s virtue displays and victimizations (2005) considered from the perspective of Frantisek Daniel’s notion of dramatic subjectivity and objectivity (1993). Additionally, I describe Margrethe Bruun Vaage’s scenes of empathy (2010) and Greg Smith’s emotion markers (2003) as affective facilitators specific to the medium of film.

Chapter Four includes descriptions of perceptual and epistemic empathy facilitators which promote alignment with a character’s visual and cognitive perspectives. I detail what I call “character’s time perception,” a facilitator that aids the audience’s experience of narrative time from the perspective of a character. Next, I discuss chronology manipulation, such as flashbacks,

flash-forwards, and various recalibrations of narrative timelines. In turn, Wayne Booth's notion of "inside views" (1961) refers to all forms of narration that allow the audience subjective access to a character. Those include such techniques as free indirect speech or narrational implicature in literature or projections in film.

In Chapters Five and Six, I analyze Patricia Highsmith's and Anthony Minghella's engagement strategies. Data collected from two survey studies that map audiences' responses to the *Ripley* novel and adaptation serve as a reference frame. I find that aside from the consistent use of free indirect speech and projections, Highsmith builds an overarching epistemic and perceptual alignment by allowing her readers to partake in Tom's journey of self-discovery. Minghella's strategy primarily involves the elicitation of sympathetic identification with the protagonist.

In Chapter Seven, I carry out a comparative analysis of Highsmith's and Minghella's strategies to argue that, where Highsmith relies on a highly subjective form of narration to maintain her readers' alignment with Tom, Minghella endeavors to elicit sympathy for his protagonist. He employs a more nonsubjective narration, relying on victimizations and virtue displays to promote initial sympathetic identification. I argue that he obscures Tom's ultimate goal orientation, a quest for family, with the character's romantic endeavors. This inhibits spectators' alignment in the motivational aspect.